
Amistat, gènere i participació social

JOSEPA CUCÓ I GINER

Universitat de València
Institut d'Estudis Catalans
josepa.cuco@uv.es

Als científics i científiques socials l'amistat se'ns presenta com un fenomen contradictori i complex. És un vincle social enormement valorat i alhora, en determinades societats i èpoques, com és el cas de la nostra, mostra uns límits indefinits i perillosos. No sols resulta difícil saber on comença i on finalitza l'amistat, sinó que pot arribar a transmutar-se en un altre tipus de relació socialment desacreditada, una lliscada conceptual en què pesen molt les creences i valors imperants en altres esferes de la vida social connectades amb el poder, la política o el gènere.

Entenc l'amistat com una forma de relació interpersonal, dinàmica i socialment modelada, governada per normes que actuen com a guions culturals que especifiquen els continguts, funcions i oportunitats de fer amics o amigues. Els dits guions canvien significativament al llarg del temps, de l'espai i de la situació socioestructural de les persones (Cucó, 1995 i 2023; Guichart, 2014).

Tot i que en les darreres dècades s'hi ha prestat força més atenció, l'amistat continua infraestudiada pel conjunt de les ciències socials. En general, els discursos social i acadèmic que han prevalgut fins fa poc pateixen d'un triple biaix que, generat en el pensament occidental, circumscriu l'amistat als dominis d'allò privat, les emocions i la masculinitat. Aquestes arbitrarietats oculten, tanmateix, que l'amistat conté necessàriament tant aspectes expressius com instrumentals, desplega la seua activitat en les esferes pública i privada i, com a relació interpersonal que és, hi participen per igual homes i dones. Darrerament, per fortuna, tant la investigació com la dinàmica social estan desmuntant les bases de les esmentades proclames, assenyalant fins i tot el progrés de tendències contràries.

En aquest ordre de coses, els desenvolupaments dels estudis feministes han sigut determinants. Han fet aflorar l'invisible i infravalorat món de l'amistat entre dones, corregint en part les

visions androcèntriques dominants. Han mostrat el caràcter canviant del valor cultural atribuït a l'amistat entre dones: d'estar positivament sancionada durant els segles XVIII i XIX entre les classes anglosaxones acomodades (Roseneil, 2006) va passar a ser patologitzada a principis del XX, un procés que es va veure acompanyat per la creixent idealització de l'amistat i la companyonia que havien de presidir les relacions de les parelles heterosexuales (Faderman, 1985).

El moviment feminista, concretament el feminisme radical dels anys seixanta i setanta, també ha tingut un paper important en el procés de revaloració de l'amistat entre dones, i ha redoblat amb això la capacitat transformadora de la relació. L'impacte s'articula amb el que exerceixen els accelerats processos de canvi de les últimes dècades, que han augmentat la importància i el significat social de l'amistat i han promogut un nou èmfasi cultural en l'anomenada «amistat post-hetero-relacional» i la seva celebració popular (Roseneil, 2006). En uns contextos tan canviants com els actuals, les relacions amicals entre dones funcionen com una mena de bastió on es produeixen noves socialitzacions i es facilita el salt a l'esfera pública: les dones fan coses noves, però amb les amigues; amb elles ocupen els espais públics per a divertir-se i xerrar, per participar en associacions, grups, xarxes i moviments de més en més en nombrosos i diversos.

Per recerques realitzades al conjunt espanyol sabem que les relacions d'amistat tenen un paper destacat en el món de les associacions voluntàries; les quadrilles d'amics i d'amigues hi són especialment proactives: mostren una notable capacitat de generar teixit associatiu i d'enfortir-lo amb les seues particulars dinàmiques (Cucó, 1990, 1991, 1992; Homobono, 1994; Ramírez, 1985). El procés també pot seguir un ordre contrari, tal com evidencia el cas de les *Women on the Peace Line* d'Irlanda del Nord: ací, la dinàmica associativa és la que genera un espai d'amistat gràcies al qual les dones que hi participen es transformen, tot transformant alhora el seu violent entorn quotidià (García, 2018).

Quan l'amistat s'esdevé en el marc dels moviments socials, la relació amical pot adquirir un caràcter i una potència inusitades i arribar a convertir-se en model d'interacció i base de solidaritat política. El cas de les esmentades feministes radicals nord-americanes resulta paradigmàtic. El fet d'interpretar com un mandat l'eslògan «el que és personal és polític» les va portar per uns camins nous i insospitats: centrar-se en les relacions amb altres dones i revalorar l'amistat fins al punt de convertir-la en un ideal normatiu i principal pauta d'interacció, un model que també va comportar conflictes i problemes (Freeman, 1970; Polletta, 2002).

En el cas de Greenham Common i de l'ampli moviment de dones per la pau de la dècada dels huitanta a la Gran Bretanya, tornem a observar processos similars als suara descrits: desmuntatge dels estereotips negatius sobre l'amistat entre dones i revaloració paral·lela de la relació, uns lligams que es van revelar vitals per a la filosofia i la praxi política del moviment (Roseneil, 1995).

Els desenvolupaments del moviment feminista espanyol durant el període 1975-2009 ens assenyalen de nou l'estreta imbricació entre relacions d'amistat i activisme (Martínez, 2015 i 2019). Entre altres coses, la superposició d'amistat i activisme promou un doble fenomen: que es creen vincles forts al si del moviment i que els col·lectius d'activistes es conformen com a grups

d'afinitat. Aquesta mena de grups, que «es formen des de l'amistat donant lloc a col·lectius que combinen l'emocional, el polític i el lúdic» (Mompó, 2019), són fonamentals en els processos d'incorporació a l'activisme, de manteniment de l'activisme individual i de desenvolupament de les mobilitzacions feministes en general. Ocorre, a més, que ja no es tracta solament que algunes xarxes d'amistat siguin fonamentals per a la conformació de grups i col·lectius feministes, sinó que la mateixa participació i mobilització reforça aquests lligams i en genera d'altres de nous.

Cal destacar finalment que en els tres moviments feministes esmentats s'observa una estreta imbricació entre vida privada i activisme, entre amistat i compromís públic, un tret que també ha estat detectat en altres moviments socials com són els moviments altermundistes (Pleyers, 2018) i els moviments urbans autònoms (Mompó, 2019).

Referències

- CUCÓ GINER, Josepa (1990). «Asociaciones y cuadrillas: un primer avance de la sociabilidad formal valenciana». A: PUJADAS, J.J.; CUCÓ, J. (eds.). *Identidades colectivas: etnicidad y sociabilidad en la Península Ibérica* (p. 219-231). València: Generalitat Valenciana.
- (1991). *El quotidià ignorat. La trama associativa valenciana*. València: Alfons el Magnànim.
- (1992). «La vida associativa», a GARCÍA Ferrando, M. (coord.). *La sociedad valenciana de los 90* (p. 241-286). València: Generalitat Valenciana-IVEI.
- (1995). *La amistad. Perspectiva antropológica*. Barcelona: Icaria-Institut Català d'Antropologia.
- (2023). «Els impactes de l'amistat en la vida col·lectiva». A: BODOQUE PUERTA, Y., SORONELLAS MASDEU, M.; PRAT CARÓS, J. (eds.). *L'antropologia importa. Textos d'homenatge a Dolors Comas d'Argemir* (p. 51-64). Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- FADERMAN, Lillian (1985). *Surpassing the Love of Men*. Londres: Women's Press.
- FREEMAN, Jo (1970). «La tiranía de la falta de estructuras». Biblioteca del Encuentro de Feministas Diversas. <<https://biblioteca.efd.uy/document/118>>
- GARCÍA GONZÁLEZ, Andrea (2018). «'Women on the Peace Line': Challenging Divisions through the Space of Friendship». A: KOMAROVA, M.; SVASEK, M. (eds.). *Ethnographies of Movement, Sociality and Space. Place-Making in the New Northern Ireland* (p. 108-129). Oxford: Berghahn Books.
- GUICHARD, M. (2014). «Introduction». A: GUICHARD, M., GRÄTZ, T.; DIALLO, Y. (eds.). *Friendship, Descent and Alliance in Africa* (p. 1-15). Nova York-Oxford: Berghahn Books.
- HOMOBONO MARTÍNEZ, José Ignacio (1994). «Grupos amicales y asociaciones. La sociabilidad al País Vasco», *Inguruak. Revista vasca de Sociología y Antropología*, 8, p. 231-253.
- MARTÍNEZ JIMÉNEZ, María (2015). *Identidades feministas en proceso. Reiteraciones relacionales y activaciones emocionales en las movilizaciones feministas del Estado español* [tesi doctoral, Universidad del País Vasco]. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=164163>>
- (2019) *Identidades en proceso. Una propuesta a partir del análisis de las movilizaciones feministas contemporáneas*. Madrid: CIS.
- MOMPÓ LOPEZ, Eva (2019). «Por un barrio vivo y combativo». *Movimientos urbanos en búsqueda de autonomía desde el Cabanyal* [tesi doctoral, Universitat de València]. <<https://roderic.uv.es/handle/10550/71808>>

- PLEYERS, Geoffrey (2018). *Movimientos sociales en el siglo XXI: perspectivas y herramientas analíticas*. Buenos Aires: CLACSO.
- POLLETTA, Francesca (2002). *Freedom is an Endless Meeting: Democracy in American Social Movements*. Chicago-Londres: University of Chicago Press.
- RAMÍREZ GOICOECHEA, Eugenia (1985). «Associations collectives et relations interpersonnelles au Pays Basque: ethnicité et revendications culturelles». A: BIDART, P. (ed.). *Preocessus sociaux, idéologies et pratiques culturelles dans la société basque* (p. 119-128). Pau: Université de Pau et des Pays d'Adours.
- ROSENEIL, Sasha (1995). *Disarming Patriarchy: Feminism and Political Action at Greenham*. Milton Keynes: Open University Press.
- (2006). «Foregrounding Friendship. Feminist past and future». A: DAVIS, K., EVANS, M.; LORBER, J. (eds.). *Handbook of Gender and Women's Studies* (p. 324-343). Londres/Thousand Oaks/Nova Delhi: SAGE.